

Момчил Методиев

Как се национализира Манастир?

„Атеистичната политика в комунистическа България“, сборник документи, част първа, съставител Живко Лефтеров, издателство „Нов български университет“, 2020 г.

На 26 декември 1957 г. Политбюро на Българската комунистическа партия приема решение за „засилване и подпомагане на атеистичната пропаганда в страната“, в което се твърди, че през последните години „Българската православна църква, възползвайки се от конституционните постановления за свободата на съвестта, взе организационни и идеологически мерки за широко разпространение на религията“. В характерна за времето стилистика, текстът едновременно утвърждава съществуването на свобода на съвестта и набелязва редица мерки за нейното ограничаване, поставяйки началото на нова атеистична кампания.

Моментът за това не е случаен. Сталин е мъртъв от 1953 г., а от февруари 1956 г. за мъртъв вече е обявен и сталинизмът. Зараждат се надежди за „размразяване“ на комунистическата система, които започват да проникват и в България. Периодът остава известен под името „гесталинизация“, поради което мнозина западни интелектуалци, а и съвременни изследователи са склонни да обявят това за край на чистия тоталитаризъм.

Ала много скоро става ясно, че тези надежди са били прибързани. В края на октомври 1956 г. в Будапеща избухва унгарското въстание, потушено със

сила от съветските войски. Междувременно още през 1954 г. Хрушчов е оповестил началото на нова атеистична кампания, символ на която става изказаното в типично негов стил обещание, че „скоро ще покажем последния поп по телевизията“.

И в България условията за атеистична кампания също са налице. В

средата на 50-те години вече завършва колективизацията на земята, косвен резултат от което е и заличаването на старите енорийски връзки. В същото време Св. синод е доминиран от митрополити, квалифицирани като „реакционни“, които се опитват да противодействат на идеологическите постулати на държавата.

На разгръщането на тази кампания е посветена първата част от

документалния сборник „Атеистичната политика в комунистическа България“, съставен от Живко Лефтеров и издаден от Нов български университет. Сборникът е част от по-голям проект, който ще включва още две части. Първата се отнася за периода от 1957 до 1971 г., вторият – до 1978 г., а третият – до края на комунизма, а основание за тази хронология е използването през съответната година на поредното важно решение, поставящо си за цел борбата с „религиозните отживелици“.

Този тип решения обичайно са написани на изключително скучен и сух език, който не е способен да убеди, че от тях може да произлезе нещо реално. Ала сборникът напълно успява да разсее това предубеждение. Той проследява как приложението на решението предизвиква верига от събития и мерки, които в крайна сметка засягат живота на всеки човек.

Истинската промяна в режима се състои в преместването на акцента от преките репресии към административните мерки, които отварят широко вратата за произвола, характерен за късния комунизъм. В религиозна област новата политика си поставя две цели: от една страна, да бъде ограничено публичното присъствие на религиозните институции, а от друга – хората да бъдат отчуждени от вярата. Атеистичната кампания не се ограничава само до налагането на научния светоглед. Тя води до съвсем конкретни и много болезнени мерки, които се разгръщат по места и се отразяват на живота във всички епархии, енории и изповедания.

Тези мерки са надлежно документирани. Най-известната сред тях е обявяването през 1961 г. на „Рилския манастир и цялото му имущество за

общонародна собственост“ и превръщането му в Национален музей „Рилски манастир“. Национализацията на манастира е отразена в сборника не само със съответното постановление на Министерския съвет, но и с подробните предложения каква да бъде съдбата на неговото имущество, включително на архива и библиотеката.

В сборника присъстват и много наглед по-маловажни казуси, които не са запазени в публичната памет, но са показателни за времето. Като например умишления опит за опожаряването на храма „Св. София“ в центъра на София, извършен на 4 ноември 1961 г., вината за който е хвърлена върху група младежи. Пак от този период е решението за „прочистването на църковни и манастирски библиотеки от фашистка и друга инкриминирана литература“, изпълнявано със завидна ревност от местните власти, за да достигне и до най-малките енорийски библиотеки. Или легендарният случай със статията във вестник „Отечествен фронт“ „Трагедията на 18-те девойки“ по отношение на монахините от Княжевския манастир. Сборникът включва протестните писма на монахините, първото от които започва със следната крайно иронична забележка: „Девойките, участващи в „трагедията“, съчинена от Константин Д. Коцев, не са 18, а 16. Една от тези млади девойки наближава 80-годишна възраст, 3 са над 50 год., 4 на около 40 год., 3 над 30 год., 3 над 25 год. и 2 на 24 год.“. След което подробно се опровергават изнесените в статията данни като чиста клевета.

Като пример за атеистична ревност може да бъде посочена беседата за атеистичното възпитание на пионерите, изготвена от Цвятка Щерянова от Пионерския дом във Веллингград, изнесена през април 1967 г., която започва така: „Колко пъти атеизмът бе пронизван със стрели, разсичан с меч, набучван на колове, въртян на зъбчато колело, изгарян на клада, разстрелван с пушечни залпове? Върволицы лицемери, маниаци невежи фанатици, бездънни глупаци хулеха, оплюваха, приковаваха на позорния

стълб атеизма, изтезаваха го в душегубките на „светата“ църковна инквизиция“.

Последните документи в тази част на сборника са от 1971 г., малко преди приемането на решението „За още по-широко внедряване на новите, социалистически граждански ритуали“,

**Пример
е беседата на
Цвятка Щерянова
от Пионерския
дом във Веллингград
(април 1967 г.):
„Върволицы
лицемери,
бездънни глупаци
хулеха, оплюваха,
приковаваха
на позорния
стълб атеизма,
изтезаваха
го в душегубките
на „светата“
църковна
инквизиция“.**

което поставя началото на нов етап в антирелигиозната политика. В сборника обаче са включени и редица документи за набиращата вече сила кампания за замяна на основните религиозни ритуали с граждански. Като протеста на Св. синод на БПЦ срещу новата административна мярка, с която погребенията са обявени за безплатни, ако не се извършват с религиозен ритуал. Проследени са и опитите за налагане на новите ритуали

„по именуване на дете“ или граждански брак, съпроводени с подробно разписани „примерни церемонии“, някои елементи от които, без преувеличение, от църковна гледна точка могат да бъдат определени като демонични.

Споменатите казуси са малка част от публикуваните 700 страници документи, а големият успех на съставителя е, че сборникът излиза извън столицата и централните органи на властта и показва как директивите са прилагани на местно равнище. В сборника присъстват документи от всички регионални архиви, които съдържат безценни свидетелства, но са много по-слабо известни и проучени.

Изданието се вписва в поредица от документални сборници, посветени на антирелигиозна политика, издадени от Иван Денев, Веселин Ангелов и Комисията по госиетата. Настоящият сборник обаче проследява практическата реализация на тези мерки по места и показва как постепенно придобива плътност политиката на социално инженерство, чиято крайна цел е създаването на „новия социалистически гражданин“. И така отваря нови перспективи пред изследователите на темата.

Тази политика може да ни изглежда много далечна, но не е само история. През ноември миналата година в Китай бяха одобрени нови „Административни мерки за духовенството“, регулиращи дейността на всички религии и изповедания. Документът съдържа декларации за зачитане на свободата на съвестта и изповеданията, но и предвижда създаването на база данни, в която ще се съхранява цялата налична информация за свещенослужителите на различните религии, от които се изисква „да подкрепят водещата роля на Китайската комунистическа партия и социалистическата система“. Паралелът с българския случай не е нито произволен, нито изваден от контекст. Става дума за една и съща политика, провеждана по идентичен начин. Единствената разлика е в новата технологична отговорност.